

وضعیت ایران در گزارش
انجام کسب و کار بانک جهانی (سال ۲۰۱۸) و ارزیابی
عملکرد دولت یازدهم در بهبود رتبه کشور در این گزارش

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۲.....	بخش اول - وضعیت ایران در گزارش سال ۲۰۱۸ انجام کسب و کار بانک جهانی
بخش دوم - نقد و بررسی گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی درباره جایگاه ایران در شاخص سهولت انجام کسب و کار بانک جهانی.....	۸.....
۸.....	۲-۱. بخش جمع بندی گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی
۱۰.....	۲-۲. نقد و بررسی بخش جمع بندی گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی
۱۷.....	جمع بندی
۱۹.....	منابع و مآخذ

وضعیت ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی (سال ۲۰۱۸) و ارزیابی عملکرد دولت یازدهم در بهبود رتبه کشور در این گزارش

چکیده

در گزارش سال ۲۰۱۸ انجام کسب و کار بانک جهانی، ایران با ۴ رتبه تنزل نسبت به گزارش سال ۲۰۱۷، در رتبه ۱۲۴ از میان ۱۹۰ کشور و در مقایسه با کشورهای سند چشم‌انداز، با ۲ رتبه تنزل نسبت به سال قبل در جایگاه هجدهم از ۲۵ کشور قرار گرفته است. پیشرفت سریع سایر کشورها و کندی اصلاحات در ایران، موجب کسب رتبه نامطلوب‌تر کشور نسبت به سال گذشته شده است.

بهبود رتبه جمهوری اسلامی ایران در گزارش انجام کسب و کار از سال ۲۰۱۵ آغاز شد؛ به‌نحوی که جمهوری اسلامی ایران از رتبه ۱۵۲ در سال ۲۰۱۴ به ۱۱۸ در سال ۲۰۱۶ رسید که دلیل عمده آن، بازنگری در داده‌ها و اطلاعات بوده است. در بازنگری‌های انجام شده در مورد ایران تنها بخشی از خطاهای فاحش سال‌های گذشته در ارسال اطلاعات توسط بخش خصوصی تعدیل شده‌اند. در گزارش سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸، مجدداً روند رو به تنزل در رتبه ایران آغاز شده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در گزارش نظارتی از عملکرد دولت در کاهش رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی در سال ۱۳۹۵، عملکرد دولت در این زمینه را ضعیف ارزیابی کرد؛ اما در آخرین گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی در این خصوص که در تیرماه ۱۳۹۶ منتشر شد مجدداً ادعایی مبنی بر تأثیر ۶۳ درصدی عملکرد دولت در بهبود ۳۲ رتبه‌ای ایران طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ مطرح شد که صحت این ادعا به‌دقت در این گزارش ارزیابی و راستی‌آزمایی شده است.

نتیجه‌گیری وزارت امور اقتصادی و دارایی در برآورد میزان اثرگذاری دولت در بهبود رتبه ایران، برآمده از اشتباه در شناسایی و دسته‌بندی تغییرات شاخص و نیز روش غیرعلمی محاسبه میزان اثرگذاری تغییرات است. محاسبات گزارش حاضر نشان می‌دهد اصلاح اطلاعات اشتباه ارسال شده در سال‌های گذشته توسط بخش خصوصی، با ۷۹/۷ درصد، بیشترین تأثیر را بر بهبود رتبه کل کشور طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۷ داشته و سهم اصلاحات دولت ۱۰/۸ درصد بوده است. مابقی تغییرات رتبه، ناشی از تغییر عواملی چون تغییر روش شناسی شاخص بانک جهانی، سرعت اصلاحات در سایر کشورها و تغییر درآمد سرانه کشور است. گزارش حاضر نشان می‌دهد عملکرد دولت در بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی کم‌اثر بوده است.

مقدمه

در گزارش‌های سالیانه «انجام کسب‌وکار» که از سال ۲۰۰۵ توسط بانک جهانی منتشر می‌شوند، میزان سهولت محیط حقوقی و اداری کسب‌وکار در طول چرخه عمر بنگاه‌های کوچک و متوسط در قالب ۱۰ نماگر در کشورهای مختلف اندازه‌گیری شده و نتیجه هر سال به صورت رتبه‌بندی کشورها از نظر سهولت انجام کسب‌وکار، اعلام می‌شود. هر نماگر نیز ترکیبی از تعدادی مؤلفه مانند زمان، هزینه، مرحله و غیره است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز کشورها از طریق پرسشنامه و نظرسنجی از نمونه بسیار محدودی از بخش خصوصی در هر کشور گردآوری می‌شوند.

جمهوری اسلامی ایران از سال ۲۰۰۶ در رتبه‌بندی گزارش انجام کسب‌وکار قرار گرفته و تاکنون به جایگاه مطلوبی در گزارش مذکور دست نیافته است. روند نزولی رتبه کشور از ابتدای محاسبه شاخص برای ایران، در سال ۲۰۱۵ به یکباره شروع به بهبود کرد؛ اما از سال ۲۰۱۷ مجدداً رتبه کشور در حال تنزل است. براساس تبصره ماده (۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار (مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶) «وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است با همکاری دستگاه‌های اجرایی و نهادهای بین‌المللی، جایگاه ایران در رتبه‌بندی‌های جهانی کسب‌وکار را بهبود بخشد و وضعیت اقتصادی مناسب کشور را به سرمایه‌گذاران خارجی معرفی کند». همچنین در بند «الف» ماده (۲۵) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴) دولت مکلف شده در هر سال رتبه کشور را در شاخص انجام کسب‌وکار ۱۰ رتبه ارتقا دهد تا به کمتر از ۷۰ در پایان اجرای قانون برنامه ششم (سال ۱۴۰۰) برسد. گزارش حاضر ضمن بررسی وضعیت ایران در آخرین گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی (سال ۲۰۱۸)، نگاهی به عملکرد دولت یازدهم در راستای اجرای تکلیف قانونی خود در بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار دارد. اگرچه دولت تاکنون در انجام تکلیف قانونی فوق موفقیت چندانی نداشته، اما امید است دولت دوازدهم بتواند با تلاش بیشتر، گام‌های مؤثری در این مسیر بردارد.

بخش اول - وضعیت ایران در گزارش سال ۲۰۱۸ انجام کسب‌وکار بانک جهانی

در گزارش سال ۲۰۱۸، ایران با چهار رتبه تنزل نسبت به گزارش سال ۲۰۱۷، در رتبه ۱۲۴ از میان ۱۹۰ کشور قرار گرفته است. تنها اصلاح ثبت شده در گزارش سال ۲۰۱۸ برای ایران، بهبود دسترسی به اطلاعات برای اخذ اعتبار است^۱ که به بهبود رتبه ایران در یکی از نماگرهای شاخص انجام کسب‌وکار، یعنی نماگر «اخذ اعتبار» از ۱۰۱ به ۹۰ و بهبود سنج «فاصله از پیشرو»^۲ برای ایران از

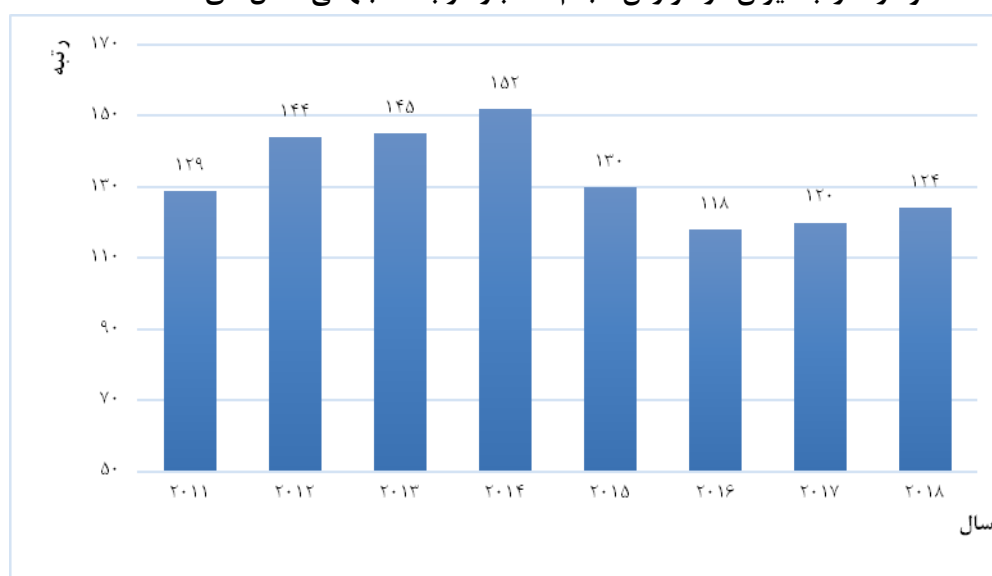
1. <http://www.doingbusiness.org/data/data-reforms>

۲. سنج «فاصله از پیشرو» به معنی فاصله هر کشور از بهترین کشور است که در مقیاس صفر تا ۱۰۰ اندازه‌گیری می‌شود و هرچه این عدد به ۱۰۰ نزدیکتر باشد انجام کسب‌وکار در آن کشور سهل‌تر است.

۵۶,۲۲ در سال ۲۰۱۷ به ۵۶,۴۸ در سال ۲۰۱۸ منجر شده است. اما در مجموع، با توجه به پیشرفت سایر کشورها و کندی اصلاحات در ایران، رتبه نامطلوب‌تری نسبت به سال گذشته برای کشور رقم خورده است.

نمودار ۱. رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی، سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۸

Source: www.doingbusiness.org

نمودار ۱ رتبه ایران را در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸ نشان می‌دهد. همان‌گونه که در نمودار قابل مشاهده است، از سال ۲۰۱۵ روند رو به بهبودی در رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار آغاز شده بود به نحوی که جمهوری اسلامی ایران از رتبه ۱۵۲ در سال ۲۰۱۴ به ۱۱۸ در سال ۲۰۱۶ رسید. بررسی گزارش‌های سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۶ بانک جهانی نشان می‌دهد در این دوره تنها دو مورد اصلاح در گزارش‌های انجام کسب‌وکار برای ایران ثبت شده و بخش عمده تغییر رتبه ایران در این سال‌ها به دلیل بازنگری بانک جهانی در داده‌ها اتفاق افتاده است. در بازنگری‌های انجام شده در مورد ایران، تنها بخشی از خطاهای فاحش سال‌های گذشته در ارسال اطلاعات تعدیل شده‌اند.^۱ در گزارش سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ مجدداً روند رو به تنزل در رتبه ایران آغاز شده است که عمده‌ترین دلیل آن این است که اصلاحات محیط حقوقی و اداری کسب‌وکار در ایران به کندی پیش می‌رود.

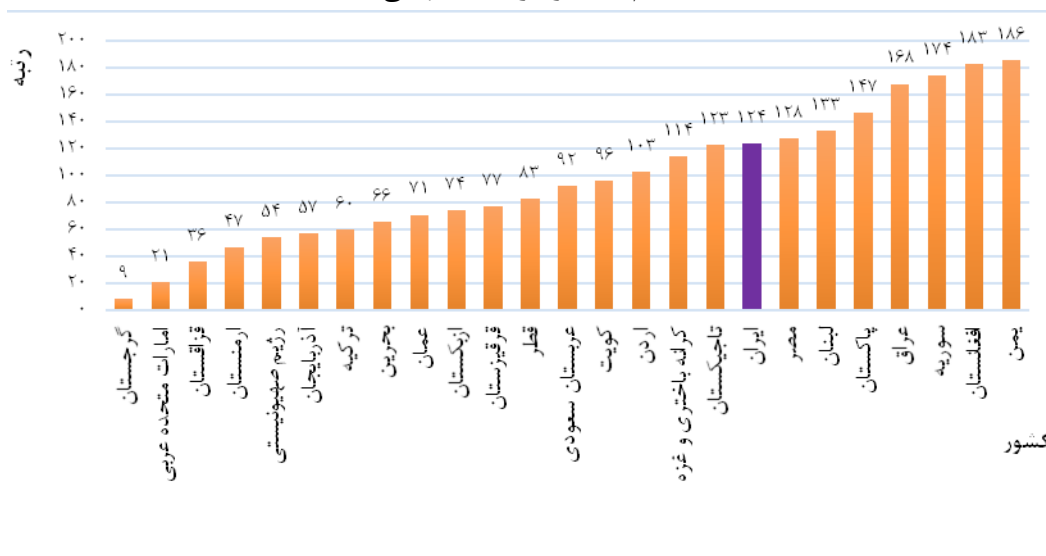
۱. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش نظارتی درباره اجرای قوانین مربوط به محیط کسب‌وکار: ۱. عملکرد دولت در کاهش رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی (گزارش نظارتی ماده (۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار)، شماره مسلسل ۱۵۱۸۲، ۱۳۹۵.

بخش بازنگری داده (Data Revision) هر کشور در سایت انجام کسب‌وکار در دسترس است.

<http://www.doingbusiness.org/data/data-revisions>

نمودار ۲ رتبه ایران را در مقایسه با کشورهای سند چشم‌انداز در گزارش سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد. ایران با ۲ رتبه تنزل در مقایسه با سال قبل در جایگاه هجدهم از ۲۵ کشور سند چشم‌انداز قرار گرفته است.

نمودار ۲. رتبه ایران در مقایسه با کشورهای سند چشم‌انداز در گزارش سال ۲۰۱۸
انجام کسب‌وکار بانک جهانی

Source: <http://www.doingbusiness.org/rankings>

همان‌طور که در نمودار ملاحظه می‌شود، از ۲۵ کشور سند چشم‌انداز ایران با رتبه ۱۸، وضعیتی به مراتب بدتر از ۱۷ کشور دارد که نشان‌دهنده عدم موفقیت ایران در اصلاح محیط حقوقی اداری کسب‌وکار به نسبت ۱۷ کشور این منطقه است.

جدول ۱. مقایسه وضعیت نماگرهای گزارش انجام کسب و کار برای ایران در سال ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸

رتبه	فاصله از پیشرو		عنوان
	۲۰۱۸	۲۰۱۷	
میزان و علت تغییرات	۲۰۱۸	۲۰۱۷	تغییرات (درصد)
۴ رتبه تنزل، پیشرفت سایر کشورها	۱۲۴	۱۲۰	۰/۲۶ درصد بهبود
۵ رتبه بهبود، کاهش زمان	۹۷	۱۰۲	۰/۱۱ درصد بهبود
۲ رتبه بهبود، پسرفت سایر کشورها	۲۵	۲۷	۰/۴۳ درصد تنزل
۵ رتبه تنزل، افزایش هزینه	۹۹	۹۴	۰/۷۲ تنزل
۱ رتبه تنزل، پیشرفت سایر کشورها	۸۷	۸۶	بدون تغییر
۱۱ رتبه بهبود، اصلاحات دولت ایران	۹۰	۱۰۱	۵ درصد بهبود
۵ رتبه تنزل، پیشرفت سایر کشورها	۱۷۰	۱۶۵	بدون تغییر
۵۰ رتبه تنزل، پیشرفت سایر کشورها	۱۵۰	۱۰۰	بدون تغییر
۴ رتبه بهبود، پسرفت سایر کشورها	۱۶۶	۱۷۰	بدون تغییر
۱۰ رتبه تنزل، پیشرفت سایر کشورها	۸۰	۷۰	بدون تغییر
۴ رتبه تنزل، افزایش نرخ بهره	۱۶۰	۱۵۶	۱/۳۲ درصد تنزل

Source: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/iran>

جدول ۱، با مقایسه تغییرات فاصله از پیشرو و رتبه هر ۱۰ نماگر برای ایران در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸، تصویر روشن‌تری از علت تغییرات نمایان می‌کند. در نماگرهای «ثبات مالکیت»، «حمایت از سهام‌داران خرد»، «پرداخت مالیات»، «تجارت فرامرزی» و «اجرای قراردادهای»، هیچ تغییری در اطلاعات و امتیازات ایران ایجاد نشده و به تبع، تغییری در سنجه فاصله از پیشرو نیز مشاهده نمی‌شود. بنابراین تغییر رتبه کشور تنها به دلیل تغییر وضعیت سایر کشورها بوده است.

جدول ۲. تغییرات مؤلفه‌های انجام کسب‌وکار در گزارش سال ۲۰۱۸ نسبت به سال ۲۰۱۷

مقایسه وضعیت	۲۰۱۸	۲۰۱۷	مؤلفه / سال
شروع یک کسب‌وکار			
بدون تغییر	۸	۸	مرحله
بهبود	۱۴/۵	۱۵	زمان (روز)
بدتر از سال قبل	۱/۴	۱/۱	هزینه (درصد از درآمد سرانه)
بدون تغییر	۹	۹	مرحله
بهبود	۱۵/۵	۱۶	زمان (روز)
بدتر از سال قبل	۱/۴	۱/۱	هزینه (درصد از درآمد سرانه)
بدون تغییر	صفر	صفر	سرمایه اولیه
مجوزهای ساخت‌وساز			
بدون تغییر	۱۵	۱۵	مرحله
بدون تغییر	۹۹	۹۹	زمان (روز)
بدتر از سال قبل	۲	۱/۷	هزینه
بدون تغییر	۱۲/۵	۱۲/۵	شاخص کنترل کیفیت (۰-۱۵)
دسترسی به برق			
بدون تغییر	۶	۶	مرحله
بدون تغییر	۷۷	۷۷	زمان (روز)
بدتر از سال قبل	۱۰۶۵	۸۲۸	هزینه (درصد درآمد سرانه)
بدون تغییر	۵	۵	شاخص تعرفه و اطمینان به عرضه (۰-۸)
اخذ اعتبار			
بدون تغییر	۲	۲	شاخص قدرت حقوق قانونی (۰-۱۰)
بهبود	۸	۷	شاخص عمق اطلاعات اعتباری (۰-۶)
حل‌وفصل ورشکستگی			
بدتر از سال قبل	۱۵/۴	۱۷/۹	نرخ بازستانی
بدون تغییر	۵	۵	شاخص قدرت قوانین ورشکستگی (۰-۱۶)

Source: www.doingbusiness.org/data

توضیح: مؤلفه‌هایی که تغییر امتیاز داشته‌اند، با رنگ متمایز مشخص شده‌اند.

جدول ۲، تغییر امتیازات ایران در گزارش سال ۲۰۱۸ را نسبت به سال ۲۰۱۷ با جزئیات بیشتری در رابطه با تک‌تک مؤلفه‌ها^۱ نشان می‌دهد. تنها نماگرهایی که برخی مؤلفه‌های آنها درباره ایران تغییر امتیاز داشته‌اند، در جدول آورده شده‌اند. همان‌طور که پیش از این ذکر شد تنها اصلاح ثبت شده توسط دولت جمهوری اسلامی ایران در گزارش سال ۲۰۱۸، بهبود دسترسی به اطلاعات در نماگر اخذ اعتبار است و سایر تغییرات در اطلاعات ثبت شده، به دلیل تغییر برآیند نظرسنجی‌ها از بخش خصوصی است. شایان ذکر است در گردآوری اطلاعات گزارش سال ۲۰۱۸، نمونه منتخب

۱. شاخص سهولت انجام کسب و کار، شامل ۱۰ نماگر و هر نماگر شامل تعدادی مؤلفه است.

تکمیل‌کنندگان پرسشنامه‌های بانک جهانی برای ایران، اندکی تغییر کرده و برای مجموع ۱۰ نماگر از حدود ۸۰ نفر به ۱۰۰ نفر افزایش یافته است که در نتیجه می‌توان انتظار تفاوت اندکی در برآیند پاسخ‌ها را داشت.

در نماگر شروع کسب‌وکار، بخش خصوصی مؤلفه زمان را، نیم روز کمتر و هزینه را ۰,۳ درصد بیشتر از سال گذشته گزارش کرده و این امر در نهایت موجب ۵ رتبه بهبود در این نماگر شده است. هزینه دریافت مجوز ساخت‌وساز و اخذ انشعاب برق نیز در گزارش ۲۰۱۸ بیشتر گزارش شده که در نماگر دسترسی به برق موجب تنزل رتبه شده است؛ اما در زمینه مجوزهای ساخت‌وساز به دلیل بدتر شدن وضعیت سایر کشورها، رتبه ایران نسبت به سال قبل اندکی بهبود داشته است. در نماگر حل‌وفصل ورشکستگی، «نرخ بازستانی» کاهش یافته که با توجه به عدم تغییر در زمان رسیدگی به پرونده ورشکستگی و هزینه‌های مربوطه، قاعدتاً باید نرخ بهره در پرسشنامه‌ها توسط بخش خصوصی بیشتر از سال قبل گزارش شده باشد که در نتیجه نرخ بازستانی^۱ کاهش یافته است.

نماگرهای حمایت از سهام‌داران خرد با رتبه ۱۷۰، تجارت فرامرزی با رتبه ۱۶۶، حل‌وفصل ورشکستگی با رتبه ۱۶۰ و پرداخت مالیات با رتبه ۱۵۰ بدترین وضعیت و در مقابل نماگر مجوزهای ساخت‌وساز با رتبه ۲۵ بهترین وضعیت را در ایران دارند. اصلاح رتبه نماگرهای حمایت از سهام‌داران خرد و حل‌وفصل ورشکستگی، نیازمند اصلاح قانون تجارت است. در حالی که وضعیت نامناسب نماگرهای تجارت فرامرزی و پرداخت مالیات بیشتر با اصلاحات در حوزه اجرایی قابل رفع است.

در نماگر مجوزهای ساخت‌وساز، ایران تا سال ۲۰۱۵ (با کسب رتبه ۱۷۲) در وضعیت بسیار نامناسبی قرار داشت. پس از اصلاح مقدار متغیر زمان و تغییر روش‌شناسی با افزودن یک مؤلفه کیفی با عنوان شاخص «کنترل کیفیت»، رتبه کشور در گزارش سال بعد به ۹۸ ارتقا یافت و اصلاح امتیاز شاخص کیفی در گزارش سال ۲۰۱۷ موجب ارتقای بیشتر به رتبه ۲۷ شد. در واقع ایران با محاسبه شاخص کیفی که به مقررات ساخت‌وساز مرتبط است، در این نماگر وضعیت خوبی دارد؛ اما اگر این مؤلفه را کنار گذاشته و وضعیت کشور در حوزه اجرای مقررات با همان سه مؤلفه مرحله، زمان و هزینه سنجیده شود در زمینه مجوزهای ساخت‌وساز نیز همانند سایر نماگرها اصلاحات گسترده‌ای برای تسهیل محیط کسب‌وکار ضروری است.

۱. نرخ بازستانی به صورت «درصدی از مطالبات که توسط طلبکاران ورشکسته قابل وصول است» تعریف می‌شود و طبق رابطه زیر محاسبه می‌شود:

$$E = \frac{100 * GC + 70 * (1 - GC) - 100 * C}{(1 + r)^t}$$

در رابطه بالا E نرخ بازستانی، C هزینه ورشکستگی، r نرخ وام‌دهی و t زمان ورشکستگی است. در صورت انحلال بنگاه ورشکسته، GC صفر در نظر گرفته می‌شود و در صورت ادامه فعالیت مقدار GC، یک خواهد بود.

بخش دوم - نقد و بررسی گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی درباره جایگاه ایران در شاخص سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی^۱

در آخرین گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی در موضوع شاخص انجام کسب‌وکار بانک جهانی که در تیرماه ۱۳۹۶ منتشر شده، ادعا شده عملکرد این وزارتخانه ۶۳ درصد در بهبود ۳۲ رتبه‌ای ایران طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ تأثیر داشته است. در این قسمت، صحت این ادعا، بررسی و راستی‌آزمایی خواهد شد. در ابتدا بخش جمع‌بندی گزارش مذکور عیناً نقل شده و در بخش بعد، نقد و بررسی صورت گرفته است. از بررسی سایر قسمت‌های گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی، به منظور پرهیز از اطاله کلام، صرف‌نظر شده است.

۲-۱. بخش جمع‌بندی گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی^۲

«عملکرد دستگاه‌های اجرایی طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ میلادی به تفکیک اقدامات، اصلاح اطلاعات بانک جهانی و تغییر متدولوژی گزارش بانک جهانی در جدول ذیل ارائه شده است. تعداد عملکردهای ارسالی مشتمل بر ۴۶ مورد بوده است که از این تعداد ۲۹ مورد اقدامات دستگاه‌های ذیربط در راستای بهبود محیط کسب‌وکار، ۱۴ مورد اصلاح اطلاعات بانک جهانی در خصوص واقعیات محیط کسب‌وکار کشور و ۳ مورد تغییر متدولوژی است. بر این اساس ۶۳ درصد از عملکرد دستگاه‌های اجرایی که به بهبود ۳۲ پله‌ای رتبه کشور از ۱۵۲ به ۱۲۰ منجر شده است مرتبط با اقدامات دستگاه‌های اجرایی در راستای بهبود محیط کسب‌وکار کشور، ۳۰/۴ درصد اصلاح اطلاعات بانک جهانی در خصوص واقعیات محیط کسب‌وکار کشور و ۶/۵ درصد تغییر متدولوژی بوده که ۲/۵ درصد آن به بهبود رتبه منجر شده و ۴ درصد آن تأثیر منفی بر جایگاه ایران در گزارش کسب‌وکار داشته است (جدول ۳)»^۴.

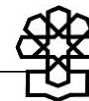
۱. مشخصات کامل گزارش به این شرح است:

وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی، «گزارش اقدامات انجام شده در راستای بهبود محیط کسب‌وکار طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ میلادی و تأثیرات آن بر جایگاه بین‌المللی ایران در شاخص سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی»، دفتر پایش و بهبود محیط کسب‌وکار و دبیرخانه شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی، تیرماه ۱۳۹۶.

۲. رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار در بازه زمانی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۷، ۳۲ رتبه و در بازه زمانی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۷، ۲۵ رتبه بهبود داشته است که در گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی به اشتباه درج شده است.

۳. همان، صص ۲۲-۲۴.

۴. جدول ۲۲ گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی (با اندک‌تغییر شکلی)، صص ۲۲-۲۴.

جدول ۳. درصد اقدامات، اصلاح اطلاعات و تغییر متدلوزی بانک جهانی به تفکیک

بخش اول - اقدامات دولت: ۶۳ درصد تأثیر	
نماگر	عملکرد
شروع کسبوکار	۱. ادغام مرحله رزرو نام شرکت و ثبت شرکت در اداره ثبت شرکتها و پرداخت هزینه‌های ثبت (کاهش مراحل از ۸ به ۶ مرحله) ۲. حذف مرحله سپردن حداقل ۳۵ درصد از سهام مشترک در یک حساب بانکی و اخذ گواهی از بانک (کاهش زمان از ۱۶ به ۱۲ روز)
اخذ مجوز ساخت	۳. ایجاد سیستم نرم‌افزاری مکانیزه برای ساماندهی صدور مجوز ساخت‌وساز و پایان کار ۴. کاهش میانگین زمان صدور پروانه ساختمانی (مجوز ساخت) به ۲۰ روز و کاهش زمان مراحل پایان کار در شهرداری‌ها به ۱۰ روز ۵. کاهش مدت زمان اخذ گواهی پرداخت مالیات زمین ۶. اصلاح ویژگی‌های بازرسی ساختمان مطابق استانداردهای بین‌المللی (افزایش امتیاز شاخص کنترل کیفیت ساختمان از ۸/۵ به ۱۲/۵ در سال ۲۰۱۷)
دسترسی به برق	۷. حذف مجوز حفاری برای اتصالات برق (کاهش مراحل از ۷ به ۶ در سال ۲۰۱۵)
اخذ اعتبار	۸. تکمیل اطلاعات شناسه ملی اشخاص حقوقی در سامانه تسهیلات و تعهدات ۹. طراحی ساختار جدید ارسال اطلاعات بانک‌ها به سامانه تسهیلات و تعهدات بانکی به منظور افزایش دقت و سرعت ارسال اطلاعات شبکه بانکی به سامانه‌های مذکور. ۱۰. دریافت اطلاعات اعضای هیئت مدیره و مدیران عامل حال حاضر شرکت‌ها در سامانه تسهیلات و تعهدات و تفکیک بدهی‌های آنها از بدهی اشخاص حقوقی براساس مصوبات شورای محترم پول و اعتبار ۱۱. دسترسی بانک‌ها و مؤسسات مالی به اطلاعات اعتباری به صورت برخط ۱۲. پوشش ثبت سوابق اعتباری افراد در بخش خصوصی توزیع اطلاعات اعتباری با سابقه بیشتر از دو سال
ثبت مالکیت	۱۳. حذف مرحله اخذ گواهی پایان کار ساختمان ۱۴. حذف الزام به اخذ گواهی اشتغال و تسویه حساب بیمه - کاهش مراحل از ۹ به ۷ مرحله در سال ۲۰۱۶ - کاهش زمان از ۳۵ به ۱۲ روز در سال ۲۰۱۶ - کاهش هزینه از ۱۰/۶ به ۶/۱ درصد از ارزش دارایی در سال ۲۰۱۶ ۱۵. کاهش زمان تهیه و گواهی سند در دفتر اسناد رسمی در سال ۲۰۱۵
حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	۱۶. الزام کردن افشای فوری معاملات اشخاص وابسته ۱۷. سهام‌داران خواهان می‌توانند در صورت موفقیت هزینه‌های اقدام قانونی را از شرکت بگیرند
سهولت پرداخت مالیات	۱۸. کاهش مدت زمان اخذ گواهی تسویه حساب تأمین اجتماعی تا ۱ روز
تجارت فرامرزی	۱۹. صدور کارت بازرگانی از طریق سامانه یکپارچه کارت بازرگانی هوشمند به آدرس www.cscs.ir ۲۰. راه‌اندازی کامل پنجره واحد تجارت فرامرزی ۲۱. اجرای مانیفست الکترونیکی ۲۲. اتصال به بانک و دریافت الکترونیک اطلاعات پرداخت حساب‌های گمرکی و حذف فیش فیزیکی ۲۳. اتصال به انبارهای سازمان بنادر و سایر انبارها و دریافت الکترونیک بیجک خروج کالا ۲۴. حذف پروانه کاغذی و قابلیت استعلام اطلاعات پروانه گمرک ۲۵. امکان کنترل سیستمی و پیامکی اطلاعات پته عبور قابل استفاده در ایست‌های بازرسی پلیس ۲۶. نصب GPS بر روی خودروهای ترانزیتی و اتصال سامانه و پروانه عبور الکترونیک ۲۷. کنترل مسیر عبوری کامیون‌های ترانزیتی و کنترل انحراف از مسیر به صورت سیستمی ۲۸. به‌کارگیری X-Ray جهت کامیون‌های ترانزیتی و وارداتی در مبدأ و مقصد ۲۹. راه‌اندازی سامانه پیشخوان خدمات الکترونیکی

بخش دوم - اصلاح اطلاعات: ۳۰٫۴ درصد تأثیر	
نماگر	عملکرد
شروع کسب‌وکار	۱. کاهش هزینه شروع کسب‌وکار از ۳/۸ به ۳/۳ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۳
	۲. کاهش هزینه شروع کسب‌وکار از ۳/۳ به ۳/۱ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۴
	۳. کاهش هزینه شروع کسب‌وکار از ۳/۱ به ۲/۷ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۶
	۴. کاهش حداقل سرمایه شروع کسب‌وکار از ۰/۷ به ۰/۵ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۳
	۵. کاهش حداقل سرمایه شروع کسب‌وکار از ۰/۵ به ۰/۴ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۴
اخذ مجوز ساخت	۶. کاهش مدت زمان اخذ انشعاب آب و فاضلاب، از ۳۱۸/۵ به ۹۹ روز
	۷. کاهش هزینه اخذ مجوزهای ساخت از ۲/۱ به ۱/۷ درصد از ارزش انبار در سال ۲۰۱۷
	۸. کاهش هزینه اخذ مجوزهای ساخت از ۳۵۵/۵ به ۲۶۲/۳ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۳
دسترسی به برق	۹. کاهش هزینه اخذ مجوزهای ساخت از ۲۶۲/۳ به ۲۲۴/۷ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۴
	۱۰. کاهش زمان دسترسی به برق از ۱۴۴ به ۷۷ روز
	۱۱. کاهش هزینه دسترسی به برق از ۱۰۵۸/۵ به ۷۸۸/۴ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۳
	۱۲. کاهش هزینه دسترسی به برق از ۷۸۸/۴ به ۶۹۴/۹ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۴
ثبات مالکیت	۱۳. کاهش هزینه دسترسی به برق از ۸۶۵/۶ به ۸۲۳/۴ درصد از درآمد سرانه در سال ۲۰۱۶
	۱۴. کاهش هزینه از ۶/۱ به ۵/۷ درصد از ارزش دارایی در سال ۲۰۱۷
بخش سوم - تغییر متدلوزی: ۶/۵ درصد تأثیر (۲/۵٪ اثر مثبت ۴٪ منفی)	
نماگر	عملکرد
شروع کسب‌وکار	۱. افزودن مرحله اخذ اجازه شوهر برای شروع کسب‌وکار (اثر منفی بر رتبه)
اخذ مجوزهای ساخت	۲. حذف مرحله اخذ خط تلفن ثابت (کاهش مراحل از ۱۶ به ۱۵ در سال ۲۰۱۵) (اثر مثبت بر رتبه)
تجارت فرامرزی	۳. از سال ۲۰۱۶ روش محاسبه امتیاز در این نماگر تغییر کرده است (اثر منفی بر رتبه)

مأخذ: وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۹۶، صص ۲۲ و ۲۳، جدول ۲۲.

۲-۲. نقد و بررسی بخش جمع‌بندی گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی

بخش جمع‌بندی گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی در برآورد میزان اثرگذاری دولت در بهبود رتبه ایران، در اثر دو اشتباه کلی در موارد زیر به نتیجه‌گیری اشتباه منجر شده است:

الف) شناسایی و دسته‌بندی تغییرات شاخص

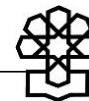
ب) روش محاسبه میزان اثرگذاری تغییرات.

الف) شناسایی و دسته‌بندی تغییرات شاخص

در بند اول بخش جمع‌بندی، عملکرد دستگاه‌های اجرایی به سه دسته اقدامات دولت، اصلاح اطلاعات بانک جهانی و تغییر متدلوزی تفکیک شده است. در ابتدا باید ذکر شود که تغییرات سه دسته مذکور در گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی به درستی شناسایی و استخراج نشده‌اند و برای فهم دقیق‌تر دلایل تغییرات رتبه ایران در این گزارش؛ لازم است مجموعه تغییرات به لحاظ منشأ ایجاد آن، به چهار دسته تفکیک شود:

۱. اقدامات دولت یا عملکرد دستگاه‌های اجرایی: بخشی از تغییرات در نتیجه برنامه‌ریزی و اقدام مؤثر

دولت ایجاد شده است. گروه انجام کسب‌وکار بانک جهانی، این اقدامات را سالیانه در قالب اصلاحات (Reforms)

انجام شده توسط کشورها ثبت و منتشر می‌کند. بخشی از گزارش‌های سالیانه به اصلاحات کشورها اختصاص داده می‌شود و نیز مجموعه اصلاحات کشورها در سایت «انجام کسب‌وکار» قابل مشاهده است.^۱ از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۷ در مجموع ۲۷۸۲ اصلاح در جهان ثبت شده که بیشترین تعداد اصلاحات مربوط به آسیای مرکزی و اروپا بوده است. دولت‌ها می‌توانند اصلاحاتی را که در هر سال اعمال می‌کنند به بانک جهانی گزارش دهند؛ اما در نهایت اصلاحات انجام شده در کشورها در صورتی از جانب بانک جهانی مورد پذیرش واقع می‌شود که بخش خصوصی آنها را در پرسشنامه‌ها تأیید کند.

۲. اصلاح اطلاعات: داده‌های پروژه انجام کسب‌وکار در خردادماه گردآوری شده و گزارش معمولاً در شهریور یا مهرماه منتشر می‌شود. گروه انجام کسب‌وکار در واشنگتن با توجه به اطلاعات جدیدی که از این دوره چند ماهه در سال بعد از انتشار گزارش دریافت می‌کند در داده‌های سال گذشته، بازنگری انجام می‌دهد. بخش دولتی هر کشور نیز می‌تواند با استناد به اسناد و مدارک، نظریات خود را ارائه نماید، اما پس از کسب نظر بخش خصوصی و در صورت تأیید آنها، تغییرات اعمال می‌شود. همچنین اگر نقص یا اشتباهی در اطلاعات ارسال شده توسط بخش خصوصی اتفاق بیفتد، در سال بعد با تأیید بخش خصوصی قابل اصلاح خواهد بود. این موضوع در مورد کشورهای در حال توسعه ممکن است اتفاق بیفتد و در کشورهای توسعه یافته که نوعی انسجام محتوایی بین عملکرد دولت و تأثیرپذیری بخش خصوصی از قوانین و مقررات وجود دارد، معمولاً اطلاعات با دقت و صحت کامل گزارش می‌شود. بخش بازنگری داده (Data Revision) هر کشور در سایت انجام کسب‌وکار در دسترس است.^۲

۳. تغییر روش‌شناسی: گروه انجام کسب‌وکار بانک جهانی از ابتدای طراحی و محاسبه شاخص سهولت انجام کسب‌وکار، به مرور زمان و به‌صورت پویا در روش‌شناسی خود با هدف سنجش مطلوب‌تر، تغییراتی ایجاد می‌کند؛ برای مثال متغیری به شاخص اضافه می‌کند یا تعریف مؤلفه‌ای را تغییر می‌دهد. چنین تغییراتی اثر یکسان بر رتبه کشورها ندارد و با وجود بهبود وضعیت برخی کشورها، ممکن است بر رتبه سایرین تأثیر منفی داشته باشد. تغییرات روش‌شناسی هر سال در گزارش انجام کسب‌وکار به‌طور کامل تبیین می‌شوند.

۴. سایر تغییرات: پروژه انجام کسب‌وکار بانک جهانی از زمان شروع به کار خود، برای بسیاری از کشورها انگیزه تغییر و اصلاح محیط حقوقی و اداری کسب‌وکار را ایجاد کرده است. لذا رکود یا کندی اصلاحات در کشوری می‌تواند سبب بدتر شدن رتبه آن کشور در مقایسه با سایرین شود و یا برعکس، بدون اقدام مؤثری برای بهبود وضعیت یک نماگر، به دلیل وضع قوانین و مقررات سخت‌گیرانه‌تر در سایر کشورها، رتبه مطلوب‌تری برای کشور رقم زده شود. عامل دیگری که خارج از حوزه اصلاحات محیط کسب‌وکار است، اما می‌تواند در رتبه کشورها تغییر ایجاد کند، تغییر درآمد سرانه است؛ زیرا هزینه‌های کسب‌وکار غالباً به‌عنوان درصدی از درآمد سرانه کشورها محاسبه می‌شوند. در جداول چهارگانه زیر، تغییرات شاخص سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی برای ایران طی سال‌های

1 <http://www.doingbusiness.org/Reforms>

2. <http://www.doingbusiness.org/data/data-revisions>

۲۰۱۷-۲۰۱۳ به تفکیک چهار دسته‌ای که در بالا بررسی شد، آمده است و هر جدول با بخش متناظر خود (جدول ۳ گزارش حاضر یا جدول ۲۲ در گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی) مقایسه شده است.

جدول ۴ همانند بخش اول جدول ۳ در گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی، اقدامات دولت را طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ برمی‌شمرد؛ با این تفاوت که در جدول ۴، پنج مورد اقدام دولت که بانک جهانی آن را به‌عنوان اصلاح دولت ایران پذیرفته و ثبت کرده و نیز در ارتقای رتبه کشور مؤثر دانسته ذکر شده است، ولی در بخش اول جدول ۳، موارد اضافی آورده شده است که هنوز مورد تأیید بانک جهانی قرار نگرفته و تنها در صورتی که پس از گزارش به بانک مورد تأیید قرار گیرند، می‌توانند بر بهبود رتبه ایران در سال‌های آینده تأثیر بگذارند و قطعاً در بهبود رتبه کشور در بازه زمانی ۲۰۱۴-۲۰۱۷ تأثیری نداشته‌اند.

موارد ۱، ۷، ۱۶ و ۲۰ بخش اول جدول ۳، اصلاحات مورد تأیید بانک جهانی و موارد ۳، ۴، ۵، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸ و ۲۹ ادعاهایی از سوی دولت هستند که هنوز از سوی بانک جهانی تأیید نشده و لذا تاکنون تأثیری بر رتبه ایران نداشته‌اند.

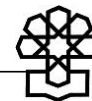
موارد ۲، ۶، ۱۳، ۱۴ و ۱۵ نیز اصلاح اطلاعات توسط بخش خصوصی هستند که بانک جهانی تحت عنوان بازنگری در داده‌ها آنها را ثبت کرده و باید در دسته‌بندی جداگانه‌ای قرار گیرند.

جدول ۴. اصلاحات ثبت شده در سایت انجام کسب‌وکار بانک جهانی به‌عنوان اقدامات انجام شده

توسط دولت جمهوری اسلامی ایران طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷

تغییر رتبه	تأثیر بر رتبه ایران	اصلاح و اقدام دولت	سال	نماگر
-۵۱	از ۵۰ به ۱۰۱	جمهوری اسلامی ایران شروع کسب‌وکار را با الزام شرکت مؤسس به اخذ گواهی عدم سوء پیشینه دشوارتر کرده است.	۲۰۱۳	شروع کسب‌وکار
+۸	از ۷۰ به ۶۲	جمهوری اسلامی ایران شروع کسب‌وکار را به‌واسطه ساده‌سازی رزرو نام و ثبت شرکت تسهیل کرده است.	۲۰۱۵	
+۱۷	از ۱۶۷ به ۱۵۰	جمهوری اسلامی ایران حمایت از سهام‌داران خرد را با الزام افشای فوری معاملات اشخاص وابسته تقویت کرده است.	۲۰۱۳	حمایت از سهام‌داران خرد
+۱۲	از ۱۱۹ به ۱۰۷	جمهوری اسلامی ایران دسترسی به برق را با حذف نیاز مشتریان به دریافت مجوز حفاری برای اتصالات برق تسهیل کرده است.	۲۰۱۵	دسترسی به برق
+۱	از ۱۷۱ به ۱۷۰	جمهوری اسلامی ایران صادرات و واردات را با بهبود و گسترش خدمات ارائه شده توسط پنجره واحد ملی تسهیل کرده است.	۲۰۱۷	تجارت فرامرزی
+۳۸	برآیند تغییرات رتبه از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷			

Source: <http://www.doingbusiness.org/Reforms/Overview/Economy/iran>

جدول ۵ و بخش دوم جدول ۳ گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی، اصلاح اطلاعات توسط بخش خصوصی را طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ نشان می‌دهند.

همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، بین زمان گردآوری اطلاعات و انتشار گزارش انجام کسب‌وکار، حدود ۳ یا ۴ ماه فاصله وجود دارد و در صورت بروز اصلاحاتی در این بازه زمانی، تغییرات در گزارش سال بعد اعمال می‌شود. همچنین اگر نقص یا اشتباهی در اطلاعات ارسال شده توسط بخش خصوصی اتفاق بیفتد، در سال بعد با تأیید بخش خصوصی قابل اصلاح خواهد بود. چنین تغییراتی تحت عنوان بازنگری داده (Data Revision) منتشر می‌شود و در دسته‌بندی سالیانه برای همه کشورها در سایت انجام کسب‌وکار در دسترس است.^۱ موارد مذکور در جدول ۵ از بخش بازنگری داده سایت انجام کسب‌وکار بانک جهانی برای ایران استخراج شده‌اند. در فاصله سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷، ۱۱ مورد بازنگری داده برای ایران ثبت شده، اما در بخش دوم جدول ۳ تنها به ۳ مورد از آنها به درستی اشاره شده است.

شایان ذکر است مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۱۳۹۲ به سفارش مجلس شورای اسلامی طی تحقیقی نشان داد در ارسال اطلاعات توسط پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه‌های بانک جهانی در هر دهه نماگر شاخص انجام کسب‌وکار، خطای گسترده اتفاق افتاده است و به دلیل ارسال اطلاعات نادرست از سوی پرسش‌شوندگان مورد تأیید بانک جهانی در ایران، رتبه کشور در این گزارش از وضعیت واقعی ایران فاصله زیادی دارد و چنانچه در هر نماگر و مؤلفه، اطلاعات درست به بانک جهانی اعلام شود، رتبه ایران باید در گزارش سال ۲۰۱۴ به جای ۱۵۲، حدود ۸۰ تعیین و اعلام می‌شد. نتایج تحقیق مرکز پژوهش‌ها در اختیار وزارت امور اقتصادی و دارایی قرار گرفت و مسئولان این وزارتخانه در مکاتبه با بانک جهانی تلاش کردند آنها را به استفاده از اطلاعات درست از ایران متقاعد کنند. در بازنگری‌های انجام شده بانک جهانی در مورد ایران، که از سال ۲۰۱۵ آغاز شده، بخشی از خطاهای فاحش سال‌های گذشته در ارسال اطلاعات به مرور تعدیل شده‌اند و رتبه ایران هر سال با اصلاح اطلاعات، بهبود پیدا کرده است.^۲ لازم به یادآوری است از سال ۲۰۰۳ هر سال معمولاً حدود ۷۰ تا ۸۰ حقوق‌دان، قاضی، وکیل، مهندس ساختمان و یا بازرگان مورد اعتماد و تأیید بانک جهانی و همگی از بخش خصوصی، پرسشنامه‌های مربوط به ایران را تکمیل و به بانک جهانی ارسال می‌کنند. نماینده تعدادی از این وکلا^۳ در سال ۱۳۹۲ با حضور در مرکز پژوهش‌های مجلس و مواجهه با اطلاعات درست درباره مراحل، هزینه‌ها و فرآیندهای کسب‌وکار در ایران، به اشتباهات صورت گرفته در ارسال اطلاعات اذعان کرد و وعده داد از سال آینده (۱۳۹۳) پرسشنامه مربوط به این گزارش را با دقت بیشتری تکمیل کنند.

1. <http://www.doingbusiness.org/data/data-revisions>

۲. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش نظارتی درباره عملکرد دولت در کاهش رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی، ۱۳۹۵.

۳. آقای بهروز اخلاقی، دانشیار بازنشسته دانشکده حقوق دانشگاه تهران و وکیل پایه یک دادگستری.

بنابراین با بررسی اطلاعات ثبت شده در سایت بانک جهانی در مورد ایران می‌توان نشان داد بخش اعظم تغییر رتبه ایران در سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ به دلیل بازنگری در داده‌ها پس از اصلاح اطلاعات توسط بخش خصوصی اتفاق افتاده است.

برای استخراج صحیح موارد اصلاح اطلاعات در جدول ۵، نکته دیگری نیز باید لحاظ شود؛ به منظور ایجاد قابلیت مقایسه بین داده‌های کشورهای، هزینه‌های انجام کسب‌وکار معمولاً به صورت درصدی از درآمد سرانه محاسبه می‌شوند. متغیر درآمد سرانه از داده‌های رسمی کشورها که توسط نهادهای رسمی (مانند بانک مرکزی یا مرکز آمار در ایران) انتشار می‌یابد استخراج می‌شود و تحت تأثیری نظرسنجی از بخش خصوصی نیست. در واقع تغییرات درآمد سرانه کشورها به نوعی متغیر برون‌زا از حوزه اصلاحات محیط کسب‌وکار تلقی می‌شود. لذا تغییر موارد ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳ که در مجموع ۱۱ مورد بخش دوم جدول ۳ گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی را تشکیل می‌دهند، اصلاح خطا و اشتباه توسط بخش خصوصی نیستند و نباید در زمره موارد بازنگری داده محسوب شوند. در جدول ۷، تغییرات هزینه‌ها به دلیل تغییر در درآمد سرانه در دسته سایر تغییرات طبقه‌بندی شده‌اند؛ زیرا در برخی موارد می‌توانند به تغییر رتبه منجر شوند.

جدول ۵. بازنگری و اصلاح اطلاعات ارسال شده به بانک جهانی برای ایران در قالب پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط مشارکت‌کنندگان بخش خصوصی طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷

تغییر رتبه	تأثیر بر رتبه	اصلاح اطلاعات	سال	نماگر
+۳۷	از ۱۰۷ به ۷۰	حذف مرحله «سپردن حداقل ۳۵ درصد سهام شرکت در حساب بانکی و اخذ گواهی بانک» هزینه این مرحله به‌عنوان سرمایه اولیه و یک روز به‌واسطه اصلاح اشتباه فرآیند ثبت یک شرکت «سهامی خاص» به جای شرکت «با مسئولیت محدود»	بازنگری داده ۲۰۱۴	شروع کسب‌وکار
+۷۴	از ۱۷۲ به ۹۸	کاهش چشمگیر زمان در داده‌های بازنگری شده از ۳۱۸٫۵ روز به ۹۷ روز	بازنگری داده ۲۰۱۵	مجوزهای ساخت‌وساز
+۴۲	از ۶۹ به ۲۷	افزایش امتیاز شاخص کنترل کیفیت از ۸/۵ به ۱۲/۵	بازنگری داده ۲۰۱۶	دسترسی به برق
+۷۰	از ۱۶۹ به ۱۱۹	کاهش زمان در داده بازنگری شده از ۱۴۰ روز به ۷۷ روز	بازنگری داده ۲۰۱۴	ثبت مالکیت
+۶	از ۱۶۵ به ۱۵۹	کاهش زمان به مدت یک روز	بازنگری داده ۲۰۱۴	بازنگری داده ۲۰۱۵
+۷۱	از ۱۶۱ به ۹۰	کاهش دو مرحله، ۲۳ روز زمان و ۴/۵ درصد هزینه	بازنگری داده ۲۰۱۵	بازنگری داده ۲۰۱۶
+۶	از ۹۱ به ۸۵	کاهش هزینه به میزان ۰/۵ درصد	بازنگری داده ۲۰۱۶	حمایت از سهام‌داران خرد
+۴	از ۱۴۷ به ۱۴۳	افزایش یک امتیازی شاخص سهولت دادخواست سهام‌داران	بازنگری داده ۲۰۱۴	بازنگری داده ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶
-۱۱	از ۱۵۴ به ۱۶۵	کاهش امتیاز شاخص‌های میزان حاکمیت سهام‌داران و میزان حقوق سهام‌داران	بازنگری داده ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶	اجرای قراردادهای حل‌وفصل ورشکستگی
-۱۵	از ۵۱ به ۶۶	افزایش یک مرحله	بازنگری داده ۲۰۱۴	حکم‌های
-۱۵	از ۱۴۰ به ۱۵۵	کاهش امتیاز شاخص قدرت قوانین ورشکستگی	بازنگری داده ۲۰۱۶	حکم‌های
+۲۷۹		برآیند تغییرات رتبه ۲۰۱۴-۲۰۱۷		

Source: <http://www.doingbusiness.org/data/data-revisions>

جدول ۶ و بخش سوم جدول ۳، تغییرات روش‌شناسی در شاخص سهولت کسب‌وکار را نشان می‌دهند. چنین تغییراتی در گزارش‌های سالیانه انجام کسب‌وکار به‌طور کامل شرح و انتشار می‌یابند. جدول ۶، تمامی موارد تغییر در روش‌شناسی را در بازه زمانی ۲۰۱۳-۲۰۱۷ نشان می‌دهد (۹ مورد)، اما در بخش سوم جدول ۳ گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی تنها ۳ مورد ذکر شده است.

جدول ۶. تغییرات روش‌شناسی در گزارش‌های انجام کسب‌وکار طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷

تغییر رتبه	تأثیر بر رتبه	تغییرات	سال	نماگر
-۵	از ۹۷ به ۱۰۲	تفکیک جنسیتی برای شروع کسب‌وکار و در نتیجه افزودن مرحله اخذ اجازه شوهر برای زنان	۲۰۱۷	شروع کسب‌وکار
+۸	از ۱۶۹ به ۱۶۱	حذف مرحله اخذ خط تلفن ثابت	۲۰۱۵	مجوزهای ساخت‌وساز
-۲	از ۹۶ به ۹۸	افزودن شاخص کنترل کیفیت	۲۰۱۶	
+۱۳	از ۱۰۷ به ۹۴	افزودن شاخص تعرفه و اطمینان به عرضه	۲۰۱۶	دسترسی به برق
+۱	از ۹۰ به ۸۹	افزودن شاخص کنترل مدیریت زمین	۲۰۱۶	ثبت مالکیت
-۱۱	از ۱۴۳ به ۱۵۴	افزودن شاخص میزان حاکمیت سهام‌داران	۲۰۱۵	حمایت از سهام‌داران خرد
-۱۱	از ۱۵۵ به ۱۶۶	تغییر تعریف مؤلفه‌ها	۲۰۱۶	تجارت فرامرزی
+۴	از ۶۶ به ۶۲	جایگزینی شاخص کیفیت فرآیندهای قضایی به جای تعداد مراحل	۲۰۱۶	اجرای قراردادهای
-۱	از ۱۳۷ به ۱۳۸	افزودن شاخص قدرت قوانین ورشکستگی	۲۰۱۵	حل‌وفصل ورشکستگی
-۴	برآیند تغییرات رتبه ۲۰۱۳-۲۰۱۷			

مأخذ: گزارش‌های انجام کسب‌وکار بانک جهانی، ۲۰۱۳-۲۰۱۷.

جدول ۷، تغییرات رتبه ایران در اثر افزایش درآمد سرانه کشور و در نتیجه کاهش هزینه‌های نسبی را نشان می‌دهد که از ذکر مواردی که تأثیر ناچیز بر رتبه داشته‌اند، صرف‌نظر شده است. افزایش نرخ بهره نیز در سال ۲۰۱۵ موجب کاهش نرخ بازستانی در نماگر حل‌وفصل ورشکستگی و ۸ رتبه تنزل این نماگر شده است. همچنین تغییرات رتبه به‌دلیل تغییرات نسبی وضعیت سایر کشورها نیز در جدول ۷ ذکر شده است. برای مثال بدون اینکه هیچ تغییری در امتیاز ایران در نماگر اخذ اعتبار طی سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ ایجاد شود، ایران ۱۵ رتبه به‌دلیل سرعت سایر کشورها در اصلاحات، تنزل داشته است.

جدول ۷. سایر تغییرات اثرگذار بر رتبه ایران طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷

تغییر رتبه	تأثیر بر رتبه	تغییرات	سال	نماگر
+۲۹	از ۹۸ به ۶۹	کاهش هزینه به دلیل افزایش درآمد نسبی ایران	۲۰۱۶	مجوزهای ساخت و ساز
+۶	از ۹۴ به ۸۸	کاهش هزینه به دلیل افزایش درآمد نسبی ایران	۲۰۱۶	دسترسی به برق
-۶	از ۸۸ به ۹۴	تغییر رتبه سایر کشورها	۲۰۱۷	
-۱۵	از ۸۶ به ۱۰۱	تغییر رتبه سایر کشورها	۲۰۱۳- ۲۰۱۷	اخذ اعتبار
+۳۹	از ۱۳۹ به ۱۰۰	تغییر رتبه سایر کشورها	۲۰۱۳- ۲۰۱۷	پرداخت مالیات
-۸	از ۶۲ به ۷۰	تغییر رتبه سایر کشورها	۲۰۱۷	اجرای قراردادهای
-۸	از ۱۲۹ به ۱۳۷	کاهش نرخ بازستانی به دلیل افزایش نرخ بهره	۲۰۱۵	حل و فصل ورشکستگی
+۳۷	برآیند تغییرات رتبه ۲۰۱۳-۲۰۱۷			

مأخذ: همان.

ب) روش محاسبه میزان اثرگذاری تغییرات

در گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی، بازه زمانی «تغییرات شاخص» ایران سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ در نظر گرفته شده در حالی که «تغییرات رتبه» سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ انتخاب شده است که این دو بازه زمانی باهم متناظر نیستند. از آنجایی که تغییرات سال ۲۰۱۳ مربوط به عملکرد دولت دهم است، برای برقراری تناظر بین تغییرات شاخص و تغییرات رتبه، باید فاصله زمانی سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ برای محاسبه در نظر گرفته شود.

در گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی برای محاسبه میزان اثرگذاری هر دسته از تغییرات، تعداد تغییرات بدون در نظر گرفتن شدت تأثیرگذاری لحاظ شده است. برای مثال، اصلاح اطلاعات مربوط به مؤلفه «زمان» در نماگر «اخذ مجوزهای ساخت و ساز» سبب ارتقای ۷۴ رتبه برای ایران در این نماگر شد، اما اصلاحات دولت برای راه‌اندازی پنجره واحد تجاری، رتبه نماگر «تجارت فرامرزی» را در سال ۲۰۱۷، تنها یک رتبه ارتقا داد. مسلماً این دو تغییر تأثیر یکسانی بر تغییر رتبه کل کشور نداشته‌اند و برای محاسبه صحیح باید وزن تغییرات را نیز در نظر گرفت. بدین منظور در جداول ۴ تا ۷، تغییر رتبه‌ای که در اثر تغییر شاخص ایجاد شده نیز آورده شده و مجموع تغییرات هر دسته از عوامل متغیر، به‌عنوان وزن محاسبه شده است.^۱ بر این اساس مجموع یا برآیند تغییرات رتبه در اثر

۱. محاسبه تغییر رتبه، در صورتی که در فاصله یک سال تنها یک مؤلفه در نماگر تغییر کرده باشد بسیار ساده است، زیرا کل تغییرات رتبه نماگر را می‌توان ناشی از تغییر همان مؤلفه دانست. اما اگر مقادیر بیش از یک مؤلفه تغییر کرده باشد، تغییرات رتبه ناشی از هر یک از مؤلفه‌ها را باید با استفاده از نرم‌افزار شبیه‌ساز بانک جهانی محاسبه کرد. بانک جهانی در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ نرم‌افزاری را برای محاسبه رتبه فرضی کشورها در صورت اعمال اصلاحات در سایت قرار می‌داد که برای محاسبه دقیق تغییرات رتبه در این گزارش از نرم‌افزار مذکور استفاده شده است.

اقدامات دولت طی سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷، ۳۸ رتبه بهبود (+۳۸)، برآیند تغییرات رتبه در اثر اصلاح اطلاعات اشتباه گذشته توسط بخش خصوصی ۲۷۹ رتبه بهبود (+۲۷۹)، برآیند تغییرات روش‌شناسی ۴ رتبه تنزل (-۴) و برآیند سایر تغییرات (افزایش درآمد سرانه و تغییر وضعیت نسبی سایر کشورها ۳۷ رتبه بهبود (+۳۷) است.

جدول ۸، میزان تأثیر ۴ دسته فوق را بر بهبود رتبه کل کشور، به صورت درصد و نیز تعداد در رتبه کل کشور (از ۳۲ رتبه بهبود) نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود بیشترین تأثیر ناشی از اصلاح اطلاعات اشتباه ارسال شده در سال‌های گذشته توسط بخش خصوصی با ۷۹/۷ درصد از کل بهبود رتبه و ۲۵/۵ رتبه از ۳۲ رتبه بهبود طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۷ است و سهم اصلاحات دولت ۱۰/۸ درصد و یا ۳/۵ رتبه است.

جدول ۸. درصد تأثیرگذاری عوامل مختلف بر تغییرات رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار

بانک جهانی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۷

منشأ تغییر رتبه	برآیند تغییرات رتبه ده نماگر در سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷	درصد تأثیرگذاری	تأثیر در تغییر رتبه شاخص کل ایران در سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۷
اصلاحات دولت	+۳۸	+۱۰/۸ درصد	۳/۵ رتبه پیشرفت
اصلاح اطلاعات توسط افراد بخش خصوصی	+۲۷۹	+۷۹/۷ درصد	۲۵/۵ رتبه پیشرفت
تغییرات روش‌شناسی	-۴	-۱/۱ درصد	۰/۴ رتبه تنزل
سایر تغییرات	+۳۷	+۱۰/۶ درصد	۳/۴ رتبه پیشرفت
برآیند تغییرات	+۳۵۰	۱۰۰ درصد	۳۲ رتبه

مأخذ: محاسبه محقق.

جمع‌بندی

در گزارش سال ۲۰۱۸ انجام کسب‌وکار بانک جهانی، ایران با ۴ رتبه تنزل نسبت به گزارش سال ۲۰۱۷، در رتبه ۱۲۴ از میان ۱۹۰ کشور و در مقایسه با کشورهای سند چشم‌انداز با ۲ رتبه تنزل در مقایسه با سال قبل در جایگاه هجدهم از ۲۵ کشور قرار گرفته است. پیشرفت سایر کشورها و کندی اصلاحات در ایران موجب کسب رتبه نامطلوب‌تر کشور نسبت به سال گذشته شده است.

در گزارش سال ۲۰۱۸، نماگرهای حمایت از سهام‌داران خرد با رتبه ۱۷۰، تجارت فرامرزی با رتبه ۱۶۶، حل‌وفصل ورشکستگی با رتبه ۱۶۰ و پرداخت مالیات با رتبه ۱۵۰ بدترین وضعیت و در مقابل نماگر مجوزهای ساخت‌وساز با رتبه ۲۵ بهترین وضعیت را در ایران داشته‌اند. اصلاح رتبه نماگرهای حمایت از سهام‌داران خرد و حل‌وفصل ورشکستگی نیازمند اصلاح قانون تجارت است؛ درحالی که وضعیت نامناسب نماگرهای تجارت فرامرزی و پرداخت مالیات بیشتر با اصلاحات در حوزه اجرایی قابل رفع

است. در نماگر مجوزهای ساخت‌وساز نیز ایران با محاسبه شاخص کیفی که به مقررات ساخت‌وساز مرتبط است، وضعیت قابل قبولی دارد؛ اما اگر این مؤلفه را کنار گذاشته و وضعیت کشور در حوزه اجرای مقررات با سه مؤلفه مرحله، زمان و هزینه سنجیده شود در زمینه مجوزهای ساخت‌وساز نیز همانند سایر نماگرها اصلاحات گسترده‌ای برای تسهیل محیط کسب‌وکار ضروری است.

از سال ۲۰۱۵ روند رو به بهبودی در رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار آغاز شده بود؛ به نحوی که جمهوری اسلامی ایران از رتبه ۱۵۲ در سال ۲۰۱۴ به ۱۱۸ در سال ۲۰۱۶ رسید. بررسی گزارش‌های سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۶ بانک جهانی نشان می‌دهد در این دوره تنها دو مورد اصلاح توسط دولت در گزارش‌های انجام کسب‌وکار برای ایران ثبت شده و بخش عمده تغییر رتبه ایران در این سال‌ها به دلیل بازنگری در داده‌ها اتفاق افتاده است. در بازنگری‌های انجام شده در مورد ایران، تنها بخشی از خطاهای فاحش سال‌های گذشته در ارسال اطلاعات توسط بخش خصوصی تعدیل شده‌اند. در گزارش سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸، مجدداً روند رو به تنزل در رتبه ایران آغاز شده است که در واقع کندی اصلاحات محیط حقوقی و اداری کسب‌وکار و اصلاحات سریع قوانین، مقررات و رویه‌های کسب‌وکار در سایر کشورها، رتبه ایران را تنزل داده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در گزارش نظارتی از عملکرد دولت در کاهش رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی در سال ۱۳۹۵، عملکرد دولت در این زمینه را ضعیف ارزیابی کرد؛ اما در آخرین گزارش وزارت امور اقتصادی و دارایی در موضوع شاخص انجام کسب‌وکار بانک جهانی که در تیرماه ۱۳۹۶ منتشر شد، مجدداً ادعا شده عملکرد دولت در بهبود ۳۲ رتبه‌ای ایران طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ تأثیر ۶۳ درصدی داشته است که این ادعا در این گزارش بررسی و عدم صحت آن روشن شد.

نتیجه‌گیری وزارت امور اقتصادی و دارایی در برآورد میزان اثرگذاری دولت در بهبود رتبه ایران، برآمده از اشتباه در شناسایی و دسته‌بندی تغییرات شاخص و نیز سهل‌انگاری در محاسبه میزان اثرگذاری تغییرات است. محاسبات گزارش حاضر نشان می‌دهد اصلاح اطلاعات اشتباه ارسال شده در سال‌های گذشته توسط بخش خصوصی با ۷/۷۹ درصد بیشترین تأثیر را بر بهبود رتبه کل کشور طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۷ داشته و سهم عملکرد دولت، صرفاً ۸/۱۰ درصد بوده است. مابقی تغییرات رتبه ناشی از تغییر عواملی چون تغییر روش‌شناسی شاخص، سرعت اصلاحات در سایر کشورها و تغییر درآمد سرانه کشور است.

نکته نهایی آنکه عملکرد دولت در بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار همچنان کم اثر بوده است و دولت به وظیفه قانونی مصرح خود در ماده (۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار، به‌طور مؤثری عمل نکرده است.

منابع و مأخذ

۱. گزارش نظارتی درباره اجرای قوانین مربوط به محیط کسب و کار: ۱. عملکرد دولت در کاهش رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی (گزارش نظارتی ماده (۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۱۸۲، ۱۳۹۵.
۲. وضعیت ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی، ۲۰۱۷، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۳۵۲، ۱۳۹۵.
۳. گزارش اقدامات انجام شده در راستای بهبود محیط کسب و کار طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ میلادی و تأثیرات آن بر جایگاه بین‌المللی ایران در شاخص سهولت انجام کسب و کار بانک جهانی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی، دفتر پایش و بهبود محیط کسب و کار و دبیرخانه شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی، تیرماه ۱۳۹۶.
۴. گزارش وضعیت ایران در شاخص سهولت انجام کسب و کار سال ۲۰۱۸ میلادی بانک جهانی و راهکارهای پیشنهادی ارتقای آن، دفتر پایش و بهبود محیط کسب و کار، وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی، کد سند ۳۱۶۶۶۶۵۶۹، آبان‌ماه ۱۳۹۶.

5. <http://www.doingbusiness.org>.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۶۲۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: وضعیت ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی (سال ۲۰۱۸) و ارزیابی عملکرد دولت یازدهم در بهبود رتبه کشور در این گزارش

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب و کار)

تهیه و تدوین: مریم احمدیان

ناظر علمی: سید امیر سیاح

متقاضی: کمیسیون ویژه حمایت از تولید ملی مجلس شورای اسلامی

ویراستاران تخصصی: ایمان تهرانی، احمد مرکزالمیری

واژه‌های کلیدی:

۱. انجام کسب و کار

۲. بانک جهانی

۳. ایران

۴. وزارت امور اقتصادی و دارایی

۵. محیط کسب و کار

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶/۹/۲۶